

Opis źródła:

W okresie międzywojennym Polska borykała się z poważnym problemem analfabetyzmu. Wysoki poziom analfabetyzmu był wynikiem ubóstwa, braku dostępu do edukacji w niektórych regionach oraz historycznych nierówności społecznych. Po zakończeniu II wojny światowej Polska stanęła przed wyzwaniem odbudowy zniszczonego kraju, w tym systemu edukacji. Władze komunistyczne, które objęły władzę po wojnie, uznały likwidację analfabetyzmu za kluczowy element budowy nowego społeczeństwa. W 1949 roku wprowadzono ustawę o likwidacji analfabetyzmu, która nałożyła obowiązek nauki czytania i pisania na analfabetów i półanalfabetów w wieku od 14 do 50 lat. W efekcie, w latach 50. i 60. XX wieku liczba analfabetów w Polsce znacznie spadła, a poziom wykształcenia społeczeństwa wzrósł, co przyczyniło się do modernizacji kraju i większej integracji społecznej. Fragment ustawy o likwidacji analfabetyzmu przedstawia sposoby organizowania nauki.

Miejsce wydania:

Warszawa

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19490250177>

Tekst źródła:

Ustawa
Z dnia 7 kwietnia 1949 r.
O likwidacji analfabetyzmu

Rozdział I

Art.1. W celu likwidacji analfabetyzmu, będącego spuścizną rządów burżuazji i obszarnictwa oraz zaporą na drodze Polskiej Ludowej do pełnego rozwoju gospodarczego i kulturalnego Narodu, wprowadza się społeczny obowiązek bezpłatnej nauki analfabetów i półanalfabetów.

Art.2. Za analfabetów w rozumieniu niemiejszej ustawy uważa się osoby, nie umiejące czytać i pisać, za półanalfabetów – osoby, posiadające umiejętność czytania, lecz nie umiejące pisać.

Art. 3. Obowiązek, określony w art. 1, rozciąga się na wszystkich analfabetów i półanalfabetów w wieku od 14 do 50 roku życia.

Art. 4. Ustanawia się powszechny obowiązek pełnienia społecznej służby walki z analfabetyzmem.

[...]

Rozdział 3.

Rejestracja i nauczanie

Art. 17. Osoby, podlegające obowiązkowi nauki (art.3), powinny zgłosić się do rejestracji w terminie i miejscu, oznaczonym w zarządzeniu powiatowego pełnomocnika do walki z analfabetyzmem.

Art. 18. Od obowiązku rejestracji zwolnieni są analfabeci i półanalfabeci:

1. Odbywający służbę wojskową
2. Niezdolni do pobierania nauki wskutek upośledzenie umysłowego;
3. Niezdolni do pobierania nauki na kursach wskutek ułomności fizycznej.

Art. 19. Rejestrację analfabetów i półanalfabetów przeprowadzają gminne komisje społeczne w trybie, który określi Pełnomocnik Rządu.

Art. 20. Powiatowy pełnomocnik może zarządzić sprawdzenie umiejętności czytania i pisania osób, co do których zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że uchyliły się od obowiązku rejestracji. Czynność ta w stosunku do tej samej osoby nie może być powtarzana.

Art. 21. 1. Nauczanie analfabetów i półanalfabetów odbywa się:

1. Na państwowych kursach, organizowanych i prowadzonych z polecenia Pełnomocnika Rządu do walki z analfabetyzmem przez kuratorów okręgów szkolnych na zasadach, ustalonych przez Pełnomocnika Rządu w porozumieniu z Ministrem Oświaty (art. 7, pkt 2))
 2. Na kursach i w zespołach, organizowanych i prowadzonych przez zakłady pracy oraz organizacje społeczne, a zatwierdzonych przez Pełnomocnika Rządu.
2. Nauczanie analfabetów i półanalfabetów, odbywających służbę wojskową, organizują władze wojskowe.

Art. 22. Nauczanie powinno być tak zorganizowane, aby nie stanowiło przeszkody w wykonywaniu zajęć zawodowych.

Art. 23. Koszty rejestracji analfabetów i półanalfabetów oraz koszty osobowe i rzeczowe nauczania na państwowych kursach ponosi Skarb Państwa w ramach budżetu Ministerstwa Oświaty.

Art. 24. Właściwe organy mogą dla celów rejestracji i nauczania korzystać bezpłatnie z lokali i urządzeń szkół wszelakich typów oraz lokali, przeznaczonych na cele oświatowe.

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Jaki był główny cel wprowadzenia Ustawy z dnia 7 kwietnia 1949 roku?
2. Jakie grupy osób były objęte obowiązkiem nauki zgodnie z artykułem 3 ustawy?
3. Czym różniły się definicje analfabetyzmu i półanalfabetyzmu według tej ustawy?
4. Jakie instytucje były odpowiedzialne za organizowanie kursów nauki analfabetów i półanalfabetów?
5. W jaki sposób zapewniano, aby nauka analfabetów i półanalfabetów nie kolidowała z ich obowiązkami zawodowymi?
6. Dlaczego w ustawie podkreślano, że analfabetyzm był „spuścizną rządów burżuazji i obszarnictwa”? Jakie konotacje miało to stwierdzenie w kontekście politycznym i społecznym tamtego okresu?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony):

1. Jakie były główne cele Ustawy o likwidacji analfabetyzmu z 1949 roku?
2. Kto był zobowiązany do nauki na podstawie tej ustawy?
3. Jakie zmiany w zakresie nauki wprowadzała ta ustawa w stosunku do wcześniejszych przepisów?
4. Jakie były główne przyczyny analfabetyzmu w Europie Środkowo-Wschodniej po II wojnie światowej?
5. Jakie były efekty polityki zwalczania analfabetyzmu w Polsce po II wojnie światowej?
6. Jakie były porównania i różnice w podejściu do walki z analfabetyzmem w krajach Europy Wschodniej po II wojnie światowej?

Literatura pomocnicza:

S. Majewski, *Likwidacja analfabetyzmu w Polsce w okresie powojennym (w 40-lecie ustawy o likwidacji analfabetyzmu)*, „Nowa Szkoła” 1989, nr 7, s. 435–440.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord – Joanna Kunigielis